

Introducere

Lucrarea de față explorează istoria Partidului Comunist din România (P.C.d.R.) în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Interzisă în 1924, de-a lungul perioadei interbelice gruparea comunistilor din România s-a plasat tot timpul la marginea societății, ecoul cvasi-inexistent al platformei comuniste fiind recunoscut în documentele interne de înșiși liderii partidului.

Statutul clandestin al grupării comuniste i-a îngădit posibilitățile de a se manifesta asemenea unei partid politic obișnuit. Cu toate acestea, sub ghidajul Cominternului, P.C.d.R. a găsit formule de a se manifesta politic: a întreținut presă de partid – titluri multe, dar cu existență efemeră; a infiltrat gazetari în ziarele permise de autorități; a participat în alegeri sub forma unor organizații-paravan (Blocul Muncitoresc Țărănesc, Liga Muncii, Blocul Democrat); în 1931, cinci candidați ai listei comuniste au fost chiar aleși, însă mandatul le-a fost invalidat; purtători ai mesajului comunist au participat la unele întruniri publice și au încercat să îl aducă la cunoștința „maselor”. Această stare a lucrurilor prilejuiește semnalarea unui paradox al istoriografiei din perioada comunistă, dedicată existenței interbelice a partidului: deși pretutindeni subliniază caracterul ilegal și presiunile făcute de autorități asupra grupării comuniste, un număr considerabil de studii și lucrări¹ tratează tocmai situațiile când partidului i-a fost îngăduit să acționeze legal. Tocmai episoade ce configurau fizionomia clandestină a grupării comuniste interbelice au fost tratate cu precauție: legăturile cu Internaționala Comunistă în toate formele de manifestare, detaliile cotidianului clandestinității, momentele de coliziune cu regimul sub forma arestărilor masive operate de acesta din urmă. Cel puțin două explicații pot fi oferite acestei situații. Pe de o parte, istoriografia oficială era obligată să accentueze legătura partidului cu „masele” și, în acela-

¹ De pildă Titu Georgescu & alii, *P.C.R. în viața social-politică a României. 1921-1944*. Culegere de studii, Editura Militară, 1971; Titu Georgescu, *Organizații de masă legale conduse de PCR. 1932-1934*, Editura Politică, București, 1967.

și timp, să oculteze momentele mai puțin eroice, când lideri marcanți ai P.C.d.R. au cedat presiunii autorităților și au „trădat” mișcarea, oferind informații din interior. La o citire a istoriei P.C.d.R. neafectată de grila ideologiei, rezultă că aceste momente n-au fost nici puține, nici lipsite de semnificație.

Obligați de Comintern, de-a lungul perioadei interbelice comunistii își propuseseră să răstoarne România Mare, nici mai mult, nici mai puțin. Obiectiv ridicol, asumat de cel mai mic partid comunist european ce activa într-o țară întregită la sfârșitul Primului Război Mondial, în uralele consonante ale politicianilor și opiniei publice. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, P.C.d.R. și-a propus să țină România cât mai mult neutră, și, după iunie 1941, să preseze pentru ieșirea din război, cu prețul renunțării la Basarabia și la nordul Bucovinei. Pentru P.C.d.R., de cele mai multe ori distanța dintre voință și puțință s-a dovedit insurmontabilă. Plecând de la această observație, volumul de față și-a propus să recompună istoria P.C.d.R. în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, vizualizând nu obiectivele cuprinse în hotărâri și rezoluții, ci rezultatele obținute.

Pentru aceasta, am inversat unghiul, privind istoria partidului din perspectiva resurselor umane antrenate în atingerea obiectivelor, mai cu seamă din perspectiva liderului Ștefan Foriș și a micului nucleu decizional din jurul lui, din ce în ce mai mic și mai rupt de restul partidului. Bazându-se preponderent pe documentele interne ale P.C.d.R., pe care Foriș le-a redactat în covârșitoarea lor majoritate, volumul de față își propune să reconstituie parcursul P.C.d.R. așa cum l-a înțeles și l-a putut gestiona liderul lui din acel moment, ținând seama de personalitatea acestuia, de resursele aflate la dispoziția lui și, nu în ultimul rând, de contextul în care i-a fost dat să conducă. Deși împrumută de la metoda biografică apetența pentru personaj, lucrarea de față nu reprezintă o biografie a lui Ștefan Foriș. „Personajul principal” va rămâne, totuși, partidul comunist.

*

Ștefan Foriș a avut un destin ieșit din comun și o structură psihică aparte. S-a născut la 1892, în Imperiul Austro-Ungar, la Târlungeni, o comună mare din județul Brașov, locuită de maghiari, români și germani, cei dintâi, din care se trăgea și el, deți-

nând întâietatea numerică. Locuitorii zonei erau trilingvi, după cum observau călătorii străini la mijlocul veacului al XIX-lea². Poate nu întâmplător, Ștefan Foriș a fost unul dintre puținii activiști de origine maghiară care stăpânea bine limba română. Elek Köblös, predecesorul său în funcția de secretar general al P.C.d.R. între 1924 și 1928, de pildă, n-a reușit să o vorbească niciodată. Iar Vasile Luca, activist cu o carieră mult mai lungă, a izbutit să o deprindă târziu și destul de aproximativ.

Foriș a fost unicul copil al unei familii maghiare de confesiune evanghelică relativ înstărită, proprietară a unei mici fabrici de cărămizi³; după întoarcerea din primul război mondial, el însuși a înființat cu un prieten o mică fabrică de produse chimice obținute pe baza amidonului extras din cartofi⁴. În ciuda greutăților financiare clamate de fiu în autobiografiile pentru Komintern – necesare pentru a demonstra apartenența sa la tagma celor năpăstuiți –, familia a avut și resursele, și voința de a-și trimite copilul la studii. Mai întâi, la gimnaziul real maghiar din Brașov, apoi chiar la Universitatea din Budapesta. A studiat trei ani, între 1911 și 1914, și cel mai probabil nu a finalizat studiile cu diplomă universitară: l-au împiedicat primul război mondial, unde a luptat ca locotenent în Armata Austro-Ungară, și revoluția bolșevică maghiară, la care a luat parte ca voluntar în armata roșie. În tot cazul, Foriș a studiat mai mult decât majoritatea consătenilor săi: o monografie a satului Târlungeni⁵ realizată mai târziu, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, înscrie numai patru locuitori ai comunei cu studii universitare și 30 absolvenți de liceu sau cu studii echivalente.

² Rudolf Neumeister, *Amintirile unui cleric din diaspora. 1844-1848. Profesor particular*, în Daniela Bușă (coord.), *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, Serie nouă, Volumul V (1847-1852), Editura Academiei Române, București, 2009, p. 135.

³ Caracteristică Transilvaniei este distribuția industriilor și în mediul rural, nu doar în orașe. Vezi Dimitrie Gusti (coord.), *Enciclopedia României*, vol. III: *Economia națională. Cadre și producție*, București, Imprimeria Națională, 1939, p. 46.

⁴ Autobiografie Lotty Foriș, în ANIC, Colecția „Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiul din ilegalitate care au încetat din viață” (Colecția 53), dosar C/52, vol. II, f. 30, f/v.

⁵ ANIC, Fond Ministerul Culturii Naționale, dosar 1441/1945, f. 80.

După episodul revoluționar s-a întors la Târlungeni, pentru a se stabili apoi la Brașov, unde a lucrat ca redactor la un ziar social-democrat de limbă maghiară. A aderat de timpuriu la aripa extremă a stângii, figurând printre social-democrații care au acceptat tutela absolută a Internaționalei a III-a. În 1923, s-a mutat la București.

Începând din anul următor și până în 1944, a deținut funcții de prim rang în mișcarea comunistă clandestină: membru în Comitetul Central și secretar al Ajutorului Roșu Internațional - secția română (1924-1927), membru al Secretariatului operativ din țară (1927-1928), membru al Comitetului Central al P.C.d.R. (1928, 1930), coordonator al sectorului de Agitație și Propagandă al P.C.d.R. (1930-1931); după 1937, a fost din nou membru al Secretariatului, Comitetului Central și secretar general al Partidului (din vara lui 1940 până la 4 aprilie 1944).

Veritabil „revoluționar de profesie”, a deținut și funcții în aparatul central și exterior al Kominternului: în 1928 a fost, pentru șase săptămâni, reprezentant al P.C.d.R. pe lângă Internaționala Comunistă. În anul următor, ca reprezentant al P.C.d.R. în Secretariatul Federației Comuniste Balcanice cu sediul la Berlin, a lucrat în directă subordonare a lui Gheorghe Dimitrov⁶. În interesul cauzei, Foriș a voiajat prin mai multe capitale europene, de la Moscova până la Paris și Bruxelles, frecvent la Viena, Praga, Berlin.

Vânătorii inițiate de Siguranța împotriva comuniștilor care activau clandestin i-a căzut victimă și Foriș. În 1928, a figurat doar pe lista inculpaților în procesul comuniștilor de la Cluj, unde, judecat în lipsă, a fost condamnat la zece ani de închisoare. A fost absolvit de pedeapsă după amnistia generală decretată, în mai 1929, de guvernul Național-Țărănesc. În 1932 a fost arestat pentru a doua oară, pentru propagandă comunistă, și condamnat la cinci ani de închisoare. A fost eliberat însă cu doi ani înainte de expirarea pedepsei, în 1935.

De la sfârșitul lui 1936, Ștefan Foriș și-a consolidat încet și sigur poziția în grupul mic al comuniștilor din România sau origi-

⁶ Cristina Diac, *Ștefan Foriș, prototipul revoluționarului de profesie*, în „Arhivele totalitarismului”, nr. 3-4/2013, p. 209; documentul original în ANIC, Fond Microfilme Rusia, rola 244, cc. 80-120.

nari din România, care viețuiau alternativ în țară, la Moscova, la Praga, la Paris sau orișunde mai era nevoie de ei. Fenomenul istoric al Marii Terori a constituit fundalul ascensiunii sale. S-au adăugat câteva evenimente punctuale – „căderea” Secretariatului din octombrie 1936, când în plasa poliției au căzut Nicolae Goldbergher și Constantin Pârvulescu, membri ai C.C. confirmați la Conferința de la Praga, din iunie-iulie 1936. Sau arestarea lui Marcel Pauker și a Vandei Nicolski la Praga, în același an.

În vreme ce partidul comunist primea lovitură după lovitură, Ștefan Foriș se afla la Praga, oraș care găzduia Biroul Politic. În noiembrie 1936, Boris Ștefanov, secretarul general al P.C.d.R., l-a chemat la Sommering – Austria. În ciuda dorinței lui Foriș de a rămâne într-un concediu mai lung în străinătate, liderul P.C.d.R. l-a trimis urgent în țară, cu „sarcina” de a organiza o structură care să coordoneze activitatea legală a comuniștilor, lui revenindu-i funcția de „secretar legal”. În atribuțiile lui intrau zisa presă legală – ziarele cu autorizație de apariție, ale căror redacții erau infiltrate cu gazetari de stânga, simpatizanți ai P.C.d.R., precum și negocierile cu partidele „burgheze”. Împreună cu Foriș, în această structură de față au mai fost cooptați Ilie Pintilie și Gh. Mihăilescu.

În afară de acest „secretariat” legal, menit a asigura interfața onorabilă a P.C.d.R., subzista, cel puțin în teorie, și un Secretariat ilegal, responsabil cu coordonarea activităților clandestine. În noiembrie 1936, membrii săi erau Al. Sencovici, Ion Popescu-Puțuri, Gavrilă Birtaş, Gheorghe C. Dumitru, Moise Dubinschi⁷. Serios zdruncinat în urma arestării lui Pârvulescu și Goldbergher, urma a fi completat cu noi membri. În toamna lui 1936, Secretariatul legal era mai degrabă o ficțiune, decât o realitate palpabilă, capabilă să întreprindă câte ceva.

Revenit în România în decembrie 1936, Foriș a încercat să ducă la îndeplinire cerința lui Ștefanov, de a crea în țară un Secretariat legal. La Komintern, în vara lui 1940, raporta că s-a achitat de sarcină, cooptându-i pe Ilie Pintilie și Gh.

⁷ Marin C. Stănescu, *Moscova, Cominternul, filiera comunistă balcanică și România, (1919-1943)*. Studii documentare. a colaborat Gh. Neacșu, Silex Casă de Editură, Presă și Impresariat S.R.L., București, 1994, p. 122.

Mihăilescu⁸. Printre rânduri însă, lasă de înțeles că misiunea lui n-a fost chiar atât de simplă pe cât părea la prima vedere, dând naștere la un nou episod de fricțiuni cu „ilegalii”. Paralelismul structurilor de conducere – în țară/în străinătate, legale/ilegale – era perpetuu născător de confuzii, neînțelegeri și, în final, de zăbanie între puținii activiști ai partidului. Membrii Secretariatului ilegal au înțeles că Foriș a primit mandat de la Komintern să-i descăuneze din funcții, pentru a se instala pe el însuși în fruntea Secretariatului⁹.

În realitate, Foriș avea mandat de la Boris Ștefanov să creeze și să conducă o structură coordonatoare a activității legale a partidului. Pentru Secretariatul ilegal, descompletat după arestarea lui Pârvulescu și Goldberger, Kominternul nu luase nici o decizie. Soarta celor două structuri – una legală și cealaltă ilegală – , raporturile dintre ele și celelalte urmau a fi stabilite ulterior, i-ar fi spus Ștefanov lui Foriș la întâlnirea de la Sommering, din noiembrie 1936.

Oricum, misiunea lui Foriș, primită de la Komintern, n-a fost primită cu bucurie în România. După nici o lună de la întoarcerea lui în țară, în ianuarie 1937, Ion Popescu-Puțuri, membru al Comitetului Central ales la Conferința de la Praga și al Secretariatului ilegal, i-a comunicat că nu mai e cazul să se ocupe de nimic și că funcția sa de „secretar legal” nu mai există, dacă va fi existat vreodată. Foriș a continuat să facă ce îi ceruse Boris Ștefanov: să coordoneze presa legală și să conducă negocierile cu partidele istorice.

După alte două luni, în martie 1937, Ion Ionescu, zis Ioneață Bătrânul, un vechi activist al P.C.d.R., a adus în țară mesajul lide-ului Ștefanov, cum că desființarea Secretariatului legal fusese o

⁸ Gh. Mihăilescu, conspirativ Max, membru al CC al P.C.d.R. între 1936-1938, de profesie cizmar, originar din Moldova; a fost exclus din partid acuzat de troțkism (ANIC, Fond Microfilme Rusia, rola 244, Autobiografia Dvoirei Broitman, cc. 238-289).

⁹ Într-o lucrare care panoramează evoluția conducerii P.C.d.R. între cele două războaie mondiale, acest episod este descris astfel: „Secretariatul C.C. al P.C.R. din noiembrie 1936 – începutul lui 1937 era compus din: Sencovici Alexandru, I. Popescu-Puțuri, Birtaş Gavrilă, Gheorghe C. Dumitru, Moise Dubinschi. Acest secretariat al fost dizolvat de Ștefan Foriș, care a preluat el conducerea efectivă, iar membrii secretariatului au fost trimiși la munca de jos. Vezi *Moscova, Cominternul, filiera comunistă balcanică ...*, p. 122.

inițiativă neaprobată de Biroul Politic. Pentru clarificarea încălcatei situații, secretarul general al P.C.d.R. i-a cerut lui Foriș să trimită pe cineva la Praga. Faptul că mesajul lui Ștefanov i s-a adresat lui Foriș, și că tot lui i s-a cerut să trimită un om de legătură la Praga, arată că secretarul general al P.C.d.R. în funcție pe el îl considera liderul legitim al comuniștilor din România, indiferent cum se va fi chemat structura pe care era presupus a o conduce.

Disciplinat, a trimis un mesager în Cehoslovacia, care a demonstrat încă o dată că uneori nu-i de ajuns să vrei, ci trebuie să mai și poți: omul de legătură a ajuns la Praga, dar a încurcat parolele. Astfel că s-a întors la București cum a plecat: fără să fi raportat superiorilor varianta lui Foriș asupra situației Secretariatului legal și fără noi instrucțiuni.

Până la urmă, Secretariatul ilegal a revenit asupra propriei decizii din ianuarie 1937, și în primăvară l-a repus pe Foriș în funcția de șef al Secretariatului legal. Semn că dreptatea fusese de partea lui Foriș, care nu trăsesse sfori pentru a se instala în fruntea comuniștilor din țară, ci dusesse la îndeplinire un ordin de sus. Mica răzmeriță a lui Ion Popescu-Puțuri a fost rapid dezamorsată. Alături de Foriș, în Secretariatul legal au mai fost cooperați Lucrețiu Pătrășcanu, Ilie Pintilie și Dori Goldstein. A rămas, pentru un timp, să se ocupe de activități care-i erau la îndemână: coordonarea presei partidului și negocierile sterile cu partidele istorice.

În mai 1937, Kominternul a făcut o nouă tentativă de resuscitare a Secretariatului ilegal, dându-i lui Bela Breiner misiunea de a găsi oamenii potriviți. În criză de idei, și de cadre, i-a oferit pe Foriș și pe ceferistul Ilie Pintilie. În același timp, continua să existe și Secretariatul legal, pentru a induce în eroare autoritățile, după cum a explicat Foriș în autobiografia scrisă la Komintern, în vara lui 1940: „Pentru acoperirea Secretariatului (ilegal, n.n.) din punct de vedere conspirativ, a fost menținută vechea Comisie Centrală (Secretariatul legal, n.n.) cu mine, Pintilie, Pătrășcanu și Dori Goldstein, eu am rămas mai departe conducătorul colectivului și cu legătură cu Secretariatul (n.n.)”¹⁰. Formal, liderul P.C.d.R. în țară, șef al Secretariatului ilegal, era Bela Breiner. Pentru ochii

¹⁰ ANIC, Fond Microfilme Rusia, rola 244, Autobiografia lui Ștefan Foriș, c. 119.

poliției însă, și chiar al activiștilor care, în materie de lideri, nu-și cunoșteau mai mult de „legătura superioară”, la începutul verii lui 1937 Ștefan Foriș trecea drept liderul P.C.d.R.

Și din punct de vedere formal însă, poziția sa în partid era semnificativă: al doilea om, ca importanță, după Bela Breiner, socotit liderul oficial al comuniștilor aflați în România. În această calitate, Foriș coordona presa legală, resortul de Agitație și Propagandă, tratativele cu partidele burgheze, UTC-ul, Ajutorul Roșu și Comisia Centrală Financiară. Bela Breiner asigura legătura cu Kominternul și Biroul Politic, conducea regionalele partidului și aparatul ilegal (case conspirative, curieri, oameni de legătură).

Teoretic, poziția lui Breiner îi oferea un avantaj în fața celorlalți membri ai conducerii: oficial, lui îi revenea onoarea de a discuta cu Biroul Politic și cu Boris Ștefanov, secretarul general al Partidului. El raporta despre situația din țară, lui i se transmiteau instrucțiunile Kominternului, via Biroul Politic. În fapt, Ștefanov comunica direct și cu Ștefan Foriș, adjunctul lui Breiner, dând curs vechii practici de a nu pune toate ouăle într-un singur coș. Foriș ajunsese în România în 1936, trimis de Ștefanov. În august 1937, același Ștefanov l-a chemat la Paris¹¹. O neînțelegere a parolelor și consemnelor a făcut ca cei doi să nu se întâlnească. Oricum ar fi, semnificația gestului rămâne: șeful formal al Partidului îi cultiva, în paralel, pe ambii secretari principali aflați în România.

Analizând situația tulbură din P.C.d.R., Boris Ștefanov a cerut, în vara lui 1939, ca doi activiști superiori ai partidului din România să se prezinte la Moscova. Vasile Luca a eșuat în tentativa sa de a ajunge în capitala Uniunii Sovietice, fiind arestat la Cernăuți. Într-o ședință conspirativă, Foriș a decis să plece el însuși cu raportul de activitate a Partidului, împreună cu Teohari Georgescu. Cei doi sosesc la Moscova la 22 mai 1940. În timpul întâlnirilor cu mai mulți reprezentanți ai Internaționalei, Foriș a fost criticat pentru atitudinea sa neconformă cu principiile luptei de clasă. Într-o caracterizare pe care i-o face Boris Ștefanov, Foriș era descris ca un „cadru pregătit, cinstit, devotat și comunist neînfricat (...), dar că, din cauza perioadelor de detenție și a vieții

¹¹ Ibidem.

în ilegalitate, Foriș a întrerupt contactele directe cu muncitorii, fiind chiar suspect de «sectarism și doctrinarism». Seria de critici împotriva lui o completează Gheorghe Stoica și Teohari Georgescu¹².

În ciuda lipsurilor, dintre toți vechii militanți comuniști, secția de Cadre a Cominternului s-a oprit în 1940 asupra lui Ștefan Foriș.

Pus în fața schimbărilor suferite de România la începutul deceniului cinci al secolului trecut, schimbări la care comuniștii nu avuseseră nici o contribuție, Ștefan Foriș a clacat. Nu și-a trădat colegii, așa cum a fost acuzat, dar în mod cert a fost depășit de situație. Om de birou, propagandist, preocupat de probleme ideologice, Ștefan Foriș a fost pentru partid omul nepotrivit în vremurile complicate ale războiului. Ezitant, temător, preocupat exclusiv de respectarea „liniei” date de „tovarășul Stalin” în discursurile radiofonice, Foriș nu părăsea casa conspirativă săptămâni în șir. Lucra la rezoluțiile partidului, redacta manifeste, cerceta scrierile lui Marx, Engels și Lenin, și astfel a scăpat de arestare. Siguranța îl credea mort sau rămas în URSS¹³, așa cum, de altfel, și ceruse în vara lui 1940. Mai presus de voința sa ori de profilul psihologic, Foriș a fost victima contextului: în perioada mandatului său, România se afla în război cu țara de urgență a ideilor susținute de comuniști, iar situația generală și-a pus amprenta asupra evoluției P.C.d.R.

*

Volumul de față urmărește cronologic Partidul Comunist din România, atât în relație cu principalele momente politico-diplomatice ale anilor 1940-1944, din plan intern și extern, cât și cu propria lui dinamică internă. Am încercat să alternez inserția partidului în tabloul mare al istoriei României, aflate la un moment de răscruce, cu detalii de „mică istorie” personală, oclutate de istoria oficială scrisă înainte de 1989. Am tratat efectele cedărilor teritoriale din vara lui 1940 asupra P.C.d.R., dar și poziția

¹² Arhivele Naționale ale României, *Partidul comunist din România în anii celui de-al doilea război mondial. 1939-1944*, Ediție de documente coordonată de Alina Tudor-Pavelescu, București, 2003, Caracterizarea lui Ștefan Foriș întocmită de Secția de Cadre a Internaționalei a III-a, p. 140.

¹³ ANIC, Fond Dosarele personale ale luptătorilor antifasciști, Rola 503, cc. 88-90.

partidului față de pierderea Basarabiei, nordului Bucovinei, nord-vestului Transilvaniei; desemnarea lui Ștefan Foriș în funcția de secretar general al P.C.d.R.; poziția grupării comuniste față de statul național-legionar, efectele guvernării extremei drepte asupra partidului, situația acestuia în zilele rebeliunii; poziția politică față de dictatura militară a lui Ion Antonescu; „cutremurul” intern prilejuit de arestarea membrilor Secretariatului, în aprilie 1941, care a echivalat cu „decapitarea” conducerii oficiale; reacția P.C.d.R. față de intrarea României în războiul antisovietic – în plan teoretic și practic; obiectivele partidului după iunie 1941 și pașii întreprinși pentru atingerea acestora, cu accent pe negocierile purtate cu partidele istorice, în vederea extragerii României din războiul purtat pe teritoriul Uniunii Sovietice; reacția partidului la desființarea formală a Internaționalei Comuniste, în mai 1943.

Corelând istoria partidului cu evoluțiile cele mai semnificative din plan intern și extern, în mod evident accentul cade asupra anilor 1940-1941, denși în evenimente și schimbări de direcție.

Din 1942, rutina războiului s-a repercutat și asupra partidului: în plan politic, a inovat prea puțin. Iarăși în ceea ce privește viața internă a grupării comuniste, evenimentele devin, la rândul-le, stereotipe: încercările de construcție a rețelelor clandestine alternează ritmic cu încercarea regimului de a le destruc-tura. Arestările și condamnările curg neconținut, pigmentate din timp în timp cu erori ilare ale activiștilor promovați de Foriș în conducere.

Puțin deprinși cu rigorile vieții în clandestinitate, majoritatea au căzut victimă nu doar experimentațiilor agenți de Siguranță, dar și propriei neputințe. Apoi, fără să știe, activiști superiori ai P.C.d.R. l-au confirmat pe Constantin Rădulescu-Motru, care identifica în „neperseverența la lucrul început”¹⁴ una dintre caracteristicile poporului român: prin lipsa lor de seriozitate, lideri ai P.C.d.R. din perioada războiului au imprimat comunismului o autentică alură „dâmbovițeană”. Din neatenție, Ilona Pop-Răceanu, instruită la Școala Leninistă de la Moscova, a pier-

¹⁴ *Enciclopedia României*. Vol. I. Statul, Imprimeria Națională, București, 1938, p. 163.

dut biletul cu „iefcile” pentru Ardeal (lista întâlnirilor conspirative, cu locul, ora și persoana de contact), cauzând ruperea temporară a legăturilor dintre centru și organizațiile din Banat și Transilvania rămasă României. Constantin Carp, la un moment dat al doilea om ca importanță în partid, apare mai preocupat de propriile afaceri amoroase, decât de „sarcinile” politice. Iosif Rangheț și-a justificat incapacitatea de a iniția sabotaje și diversiuni cu argumentul că „fata tehnică” ce-i fusese alocată de partid să-l secondeze în această întreprindere este atât de urâtă, încât nu poate circula nereperată de agenții urmăritori. Lista acestor „accidente de parcurs” ar fi prea lungă pentru a putea fi epuizată în prezenta lucrare. Le-am selectat pe cele mai reprezentative și care au generat consecințe, lăsându-le pe celelalte pentru o eventuală „istorie umoristică” a comunismului românesc interbelic.

În 1941 a fost arestat întregul Secretariat al partidului. În toamnă a fost arestat grupul format din soții Francisc și Lili Paneth – Adalbert Kornhauser – Ada Marinescu. Implicați în acțiuni de sabotaj pe care nu au apucat să le pună în practică, au fost condamnați la moarte și executați. Un an mai târziu a „căzut” Petre Gheorghe, șeful Comitetului Județean Ilfov al P.C.d.R. În 1943, în împrejurări ilare, o parte importantă din arhiva partidului a ajuns în posesia Siguranței, fapt soldat cu noi arestări în rândul comuniștilor care activau la Institutul de Statistică și la „căderea” casei conspirative din Strada Crângului nr. 15. În privința arestărilor operate de autorități – numeroase în anii de război –, un model recurent se degajă. Din acest motiv și pentru a nu încărca volumul cu detalii redundante, am optat pentru prezentarea în detaliu a arestării celor patru membri ai Secretariatului, în aprilie 1941. Pentru a ilustra fenomenul „căderii” – arestarea unui militant sau a unui grup de militanți –, am inserat în anexă, ca studiu de caz, arestarea comuniștilor care se ocupau de tipografiile clandestine ale P.C.d.R., survenită în martie 1940.